

bevrijding als voorlopig bewind de macht in handen te nemen. En dankzij de organisatorische kracht van de OD slaagde Six erin de andere verzetsorganisaties af te troeven in de contacten met de regering te Londen, met de binnenlandse strijdkrachten en met het militair gezag. Voor Six waren dit middelen om zijn organisatie te legitimeren en in stand te houden tot het uur van de algehele bevrijding. Vorrink en al die verzetsstrijders die leefden in het perspectief van politieke en maatschappelijke vernieuwing na de oorlog, projecteerden hun eigen toekomstgerichte blik op het doen en laten van de OD en konden de machinaties van Six slechts zien als de snode voorbereidingen voor een rechtse coup. In zijn onvermogen daar oog voor te hebben — ook na de oorlog — toonde Six zich een naïef man met een beperkt begrip voor de politieke repercussies van zijn optreden.

Schultens reconstructie van de OD mist het samenzweerderige van de traditionele beeldvorming, verwijst een aantal gebruikelijke oordelen over de OD naar het rijk der fabelen en biedt een nuchter en realistisch alternatief. Als zodanig is zij een verrijking van de historiografie over het verzet. Schuiten biedt daarmee ook een goed vertrekpunt voor onderzoek dat hij heeft laten liggen. *De geschiedenis van de ordedienst* is voornamelijk een studie naar de top van de OD. De gang van zaken in de gewesten en districten blijft gedeeltelijk onbesproken. Onduidelijk blijft daardoor waaruit de werkzaamheden van de OD op lokaal niveau bestonden. Zelfs naar de omvang van de OD blijven we gissen. Schuiten verontschuldigt zich door erop te wijzen dat de OD op plaatselijk niveau vaak gedeeltelijk overlapt met andere verzetsgroepen. Maar daarmee scheidt hij eerder verwarring dan duidelijkheid, omdat zo één van de hoofdvragen rond de OD, namelijk of deze eigenlijk wel een verzetsorganisatie mag worden genoemd of alleen maar goed georganiseerd de bevrijding afwachte, geheel in de lucht blijft hangen. Ook om een andere reden roept de 'onderkant' van de OD vragen op. Schuiten vermeldt terloops dat de OD zijn leden onder andere recruteerde uit de bijzondere vrijwillige landstorm en uit de Amsterdamse burgerwacht. Dit waren organisaties ontstaan als reactie op Troelstra's mislukte revolutie van november 1918. Voor hen waren rust en orde tijdens een overgang van oorlog naar vrede geen neutrale, maar politiek-ideologisch geladen begrippen. Het was de overtuigingskracht van zijn studie ten goede gekomen als Schuiten ook de invloed had onderzocht van de samenstelling van de OD op de beelden die van deze organisatie zijn blijven hangen. Het weinig functionele overzicht van het verzet in het buitenland had ik daar wel voor willen inleveren.

H. Amersfoort

J. A. Vanderwal Taylor, *A family occupation. Children of the war and the memory of World War II in Dutch literature of the 1980s* (Amsterdam: Amsterdam university press, 1997, viii + 211 biz., f82,50, ISBN 90 5356 221 4 (gebonden), f52,-, ISBN 90 5356 236 2 (paperback)).

Hoewel de werken van Presser (*Ondergang*) en De Jong (*Het Koninkrijk*) in honderdduizenden exemplaren verkocht zijn, zou de fictie met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog een langer leven kunnen hebben. Dat is natuurlijk niet nieuw, kijk naar Tolstoy's *Oorlog en vrede*, en het is daarom niet te verwonderen dat ook deze fictie geanalyseerd wordt.

Professor Taylor, die 'Dutch and German language literature and culture' doceert aan de Universiteit van Wisconsin, heeft zo'n analyse gemaakt. In krap 200 bladzijden onderzoekt zij een aantal literaire (en niet-literaire) oorlogsboeken die in de jaren tachtig zijn geschreven. *De aanslag* van Harry Mulisch, *De glazen brug* van Marga Minco en *Voor een verloren soldaat* van Rudi van Dantzig ziet zij als voorbeelden van omgaan met het verleden. Taylor stelt dat het geen simplistische voorbeelden zijn, maar dat zij laten zien dat kennis van het verleden nog

niet betekent dat je het begrijpt. De hoofdpersonen uit genoemde boeken hebben gemeen dat ze fundamenteel zijn beïnvloed door de oorlog en dat ze pas decennia later die invloed op hun huidige leven kunnen begrijpen. De hoofdpersonen zijn slachtoffers, bijna met een grote S.

Daarna volgen beschrijvingen van Armando, die in *De straat en het struikgewas*, *Krijgsgevoel* en *Aantekeningen over de vijand* zijn fascinatie met de vijand en het verleden vorm poot te geven. Ook de 'echte foute' kant komt aan bod met schrijvers als Rinnes Rijke, die in *Niet de schuld, wel de straf. Herinneringen van een NSB-kind* een nieuw genre aansnijdt. In het laatste hoofdstuk, 'Distant cousins', worden de ervaringen van de 'Jappenkampen' gememoreerd.

Wat brengt dit boek ons nu bij? Voor niet-Nederlanders moet het een fascinerende blik op een voor hen onbekend terrein bieden, maar voor Nederlanders? Wat opvalt, is het gelijktijdig en op hetzelfde niveau behandelen van zulke verschillende schrijvers. Mulisch en Minco oké, maar Van Dantzig en het volstrekt eigene van Armando? Om maar te zwijgen van Rinnes Rijke en die andere kinderen van 'foute ouders'. Deze bekentenisliteratuur munt vooral uit door slachtofferschap en een weinig aantrekkelijke schrijfstijl. Alsof de psychiater gezegd heeft: 'Schrijf het allemaal eens op'. Dat hoeft geen slecht advies te zijn, maar om ze dan ook uit te geven en ze onder te brengen bij 'Dutch literature' vind ik wat veel van het goede. In al de boeken vindt zij de 'cultuur van het slachtofferschap' terug, een cultuur, die volgens haar strookt met de definitie van 'Dutchness'. Lijden en onschuld staan centraal bij de Nederlandse nationale identiteit, en daarom representeren de kinderen uit haar boeken de hulpeloze Nederlandse staat die slachtoffer is geworden. Zelf heb ik altijd gedacht dat Nederland juist bekend stond om het mirakel dat wij land uit zee hebben weten te toveren, als piepklein land een wereldmacht zijn geworden met een Gouden Eeuw, een staat die door iedereen benijd werd. Niks geen slachtofferschap. En wellicht is het een Amerikaans trekje; het psychologiseren door auteurs die toch duidelijk een andere professe hebben. In dit boek moeten wij ook veel vernemen over 'child abuse' en met name de discussies die in de Verenigde Staten woedden over de validiteit van de herinnering en het misbruik dat ervan wordt gemaakt. Zo schrijft ze dat het verleidelijk is om Anton uit *De aanslag* en Rinnes uit *Niet de schuld, wel de straf* met elkaar te vergelijken; een fictioneel en een bestaande figuur dus. Er zijn namelijk drie vormen van psychologisch trauma die in deze eeuw een belangrijke functie innemen; ten eerste histerie, ten tweede *shell shock of combat neurosis* en ten derde sexueel en huiselijk geweld. Op Anton zou dan de tweede en op Rinnes de derde variant van toepassing kunnen zijn.

In het hoofdstuk 'Distant cousins' wordt *Bezonden rood* van Jeroen Brouwers bijna uitputtend behandeld en de auteur merkt bijna teleurgesteld op dat er geen suggestie van incest in voorkomt (met al die jongens in de vrouwenkampen zou dat natuurlijk wel moeten). Taylor claimt dat de Nederlandse teksten over en van kinderen uit de oorlog de lotgevallen en de herinneringen brengen binnen de conventies van de jaren tachtig. Ik vind dat zij de teksten teveel tracht te lezen naar de conventies van de jaren tachtig en negentig in de Verenigde Staten.

David Barnouw

L. van Poelgeest, *Japanse besognes. Nederlanden Japan 1945-1975* (Dissertatie Leiden 1999; Den Haag: Sdu uitgevers, 1999, 591 blz., f79,90, ISBN 90 12 08661 2).

De betrekkingen tussen Nederland en Japan hebben een geschiedenis van vierhonderd jaar. In studies over deze relatie ligt de nadruk op de zogenaamde Deshima-periode (1600-1853) en de periode van de Tweede Wereldoorlog. De aanwezige publicaties over de naoorlogse periode richten zich specifiek op aspecten van de nasleep van de oorlog. Aan de periode na 1952, het